

**ПРОБЛЕМИ НОСТАЛЬГІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ**

Савицький В.Л., Ярош Я.О.

Українська військово-медична академія

Резюме. У статті наведені данні щодо розподілу і ступені виразності ностальгії у військовослужбовців строкової служби рядового і молодшого командного складу, її вплив на психоемоційний стан зі встановленням вагомості можливих факторів відповідно несення військової повинності, які її спроможні індукувати.

Ключові слова: військовослужбовці, ностальгія, психоемоційний стан.

Вступ. На сучасному етапі в дослідженнях стану здоров'я військовослужбовців основна увага надається психосоматичним розладам. За цього виділяють численні фактори, які призводять до психотравматизації, з умовним їх поділом на специфічні і неспецифічні. До перших відносять високу інтенсифікацію військової праці, пов'язаної з виконанням службових обов'язків, що може призвести до виснаження як соматичного, так і психічного здоров'я, а відтак підвищенню ризику розвитку психічних і поведінкових розладів [1, 2]; нестатутні взаємостосунки в колективі, матеріально-побутова невлаштованість, різні обмеження, які диктуються особливостями військової повинності, а також низька якість попереднього психічного здоров'я призовного контингенту [3-5]. В межах інших розглядаються такі чинники, які скоріше являються психогенними, оскільки в їх основі лежать приватні конфліктні ситуації з рідними, друзями, матеріальні сімейні труднощі, які неможливо вирішити, а також хвороби чи смерть близьких. За цього в доступній літературі не приведено даних про вплив ностальгії на формування психоемоційного стану військовослужбовців при відсутності вище означених чинників.

Метою роботи було дослідження розподілу і ступені виразності ностальгії, її вплив на психоемоційний стан військовослужбовців строкової служби та встановлення вагомості можливих факторів відповідно несення військової повинності, які її спроможні індукувати.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами для дослідження були анонімні анкети опитаних військовослужбовців рядового і молодшого командного складу першого періоду служби і 67-ми другого військової частини А0473.

Результати дослідження та їх обговорення. Термін «ностальгія» був запропонований шведським вченим Йоганном Хофером ще в 1688 році, який

описав в своїй праці «Die Nostalgia oder Heimweh» болісні переживання швейцарських солдат, які служили найманцями далеко від дому, і означає болісну тугу за батьківщиною, внаслідок якої, як на думку автора, у військовослужбовців виникають різні фізичні і психічні розлади. Спочатку ностальгія вважалася хворобою і навіть мала визначення як «іммігрантський психоз», далі її розглядали одним із різновидів компульсивних розладів, а як на сьогодні, окремою ознакою депресії. Напади ностальгії бувають спровокованими якимись неприємними епізодами або відчуттям самотності, а сприяючими до них чинниками може бути навіть погана погода із затяжними дощами, туманом тощо.

Дослідження були проведені на основі анонімного опитування 78-ми військовослужбовців рядового і молодшого командного складу першого періоду служби і 67-ми другого в/ч А0473 по спеціально розроблених опитувальниках, адаптованих до умов військової служби (табл. 1.).

Проведений аналіз опитувальників виявив значну присутність ностальгічних настроїв у військовослужбовців, зокрема більш як у двох третинах таких 1-го періоду служби – 59 військовослужбовців (75,6%) із зростанням їх частоти в 2-му періоді – 55 (82,1%). Являють собою інтерес співставлення відповідей на запропоновані варіанти питань серед цих осіб.

Так, якщо за 1-ий і 2-ий періоди служби тужливі спогади виникали «рідко» у поодиноких осіб – 9 (15%) і 6 (10,9%) відповідно, то «дуже часто» у перших практично у третини опитаних – 22 (37,3%), а у других виявилася явна тенденція до зростання «дуже частих», що значно переважає половину анкетованих – 34 (61,8%) за рахунок зменшення таких, у яких вони виникали «часто» - 15 (27,3%) і особливо коли з'являлися «рідко».

Встановлено також, що ностальгічні спогади негативно впливають на настрої, що відмітили усі без виключення опитані. А щодо їх оцінки за ступенем виразності, то ці впливи як «незначні», «значні» і «дуже значні» визначені були приблизно у третини військовослужбовців 1-го періоду служби – 23 (39,0%); 16 (27,1%) і 20 (33,9%) відповідно. В 2-му періоді відмічено виразне зростання «дуже значного» впливу на настрої більш як у половини осіб 33 (60,0%), за рахунок, передусім, «незначного» 4 (7,3%) при порівняно відносному збільшенню таких за «значного» 18 (32,7%).

Проведення аналізу переживань, які виникають внаслідок ностальгії, зокрема таких як: хвилювання, занепокоєння і тривога з оцінкою їх виразності показало наступні результати. Зокрема, хвилювання і занепокоєння у військовослужбовців як 1-го періоду служби, так і 2-го під впливом тужливих спогадів не виникали тільки у відносно окремих випадках, а тривожних настроїв у перших не було у чверті таких 17 (28,8 %). Щодо інших, то такі склали відносно незначну кількість 9 (16,4%). В цілому у військовослужбовців 1-го

Таблиця 1

Розподіл по частоті і ступеням виразності ностальгії, по значенням її впливу на психоемоційний стан військовослужбовців, а також по вагомості факторів, які її викликають

Питання	Варіанти відповідей	Оціночна шкала	Розподіл частоти відповідей			
			1-го року служби n=78		2-го року служби n=67	
			абсолютні	%	абсолютні	%
1	2	3	4	5	6	7
1. Чи схильні ви до тужливих спогадів за минулим, друзями, домашнім побутом?	а) ні		19	24,4	12	17,9
	б) так		59	75,6	55	82,1
2. *Як часто у вас виникають тужливі спогади?	а) рідко	1	9	15,2	6	10,9
	б) часто	2	28	47,5	15	27,3
	в) дуже часто	3	22	37,3	34	61,8
	Всього:		59	100,0	55	100,0
3. Як впливають тужливі спогади на виникнення у Вас поганого настрою?	а) не впливають	0	-	-	-	-
	б) незначно	1	23	39,0	4	7,3
	в) значно	2	16	27,1	18	32,7
	г) дуже значно	3	20	33,9	33	60,0
	Всього:		59	100,0	55	100,0
4. Які з приведених переживань у вас викликають тужливі спогади? Зокрема:						
4.1. Хвилювання	а) не викликають	0	4	6,8	8	14,5
	б) незначно	1	23	39,0	12	21,8
	в) значно	2	32	54,2	25	45,5
	г) дуже значно	3	-	-	10	18,2
	Всього:		59	100,0	55	100,0
4.2. Занепокоєння	а) не викликають	0	5	8,5	4	7,3
	б) незначно	1	16	27,1	12	21,8
	в) значно	2	25	42,4	20	36,4
	г) дуже значно	3	13	22,0	19	34,5
	Всього:		59	100,0	55	100,0
4.3. Тривогу	а) не викликають	0	17	28,8	9	16,4
	б) незначно	1	3	5,1	5	9,1
	в) значно	2	19	32,2	20	36,4
	г) дуже значно	3	20	33,9	21	38,2
	Всього:		59	100,0	55	100,0
5. Які з приведених чинників сприяють виникненню у Вас тужливих спогадів? Зокрема:						
5.1. Догани командирів	а) не сприяють	0	6	10,1	3	5,4
	б) незначно	1	32	54,3	29	52,7
	в) значно	2	17	28,8	20	36,4
	г) дуже значно	3	4	6,8	3	5,4
	Всього:		59	100,0	55	100,0
5.2. Образи товаришів по службі	а) не сприяють	0	6	10,1	5	9,1
	б) незначно	1	29	49,1	27	49,1
	в) значно	2	20	34,0	17	30,9
	г) дуже значно	3	4	6,8	6	10,9
	Всього:		59	100,0	55	100,0
5.3. Відчуття непристосованості в колективі	а) відсутнє	0	8	13,6	2	3,6
	б) незначно	1	13	22,0	8	14,5
	в) значно	2	20	34,0	20	36,4
	г) дуже значно	3	18	30,5	25	45,5
	Всього:		59	100,0	55	100,0
5.4. Виникали без причини*	а) не були	0	4	6,8	-	-
	б) рідко	1	4	6,8	6	10,9
	в) часто	2	23	39,0	18	32,7
	г) дуже часто	3	28	47,5	31	56,4
	Всього:		59	100,0	55	100,0

Примітки:

1. * Відповіді «рідко» відповідають частоті 1-2 рази/місяць і менше; «часто» - від 1-2 разів на тиждень і до 2 разів на місяць; «дуже часто» - від майже щодня до 3-4 разів на тиждень.

2. ** Визначення кількості опитаних щодо їх розподілу по рівням тужливості проводилося на підставі поділу загальної суми балів оціночної шкали, які відповідають цілком певним відповідям розділених за частотою і ступенями виразності на загальну кількість запропонованих питань.

3. *** Встановлено, що військовослужбовців 1-го періоду служби з «низьким» рівнем тужливості було 22 (37,3%) особи, 2-го – 16 (29,1%); «помірним» відповідно 22 (37,3%) і 17 (30,9%) і «високим» - 15 (25,4%) і 22 (40,0%).

періоду служби хвилювання мало місце в 55 (93,2%), занепокоєння – 54 (91,5%) і тривоги – 42 (71,2%), а 2-го – відповідно 47 (85,5%), 51 (92,7%) і 46 (83,6%). За ступенем виразності «незначні» хвилювання у військовослужбовців 1-го періоду служби мали місце практично в третині випадків 23 (39,0%) і в половині «значні» 32 (54,2%) за відсутності таких з «дуже значними», а 2-го у майже чверті таких «незначні» 12 (21,8%), половині «значні» 25 (45,5%) і, за рахунок зменшення кількості перших, нехай і у відносно невеликій кількості, відмічається гурт осіб з «дуже значним» 10 (18,2%). Відповідно занепокоєння як «незначні» і в 1-му періоді служби 16 (27,1%) і в 2-му 12 (21,8%) відмічалися приблизно в чверті випадків, а щодо «значно», то у перших вони мали місце трохи менше як у половині випадків 25 (42,1%), а у других – в третині 20 (36,4%). «Дуже значний» ступінь виразності занепокоєння на 1-му році служби мав місце практично у чверті випадків 13 (22,0%) і третині на 2-му 19 (34,5%).

Отже, якщо в 1-му періоді служби за ступенем виразності ностальгічні спогади викликали тільки «значні» хвилювання у половині випадків 32 (54,2%), то в 2-му, в поєднанні з «дуже значними», їх кількість значно перевищувала 35 (63,7%). Приблизно така само тенденція відмічається із занепокоєнням 38 (64,4%) і 39 (70,9%) відповідно.

Щодо відчуттів немотивованої тривоги, то особливого занепокоєння викликає те, що у військовослужбовців, як в 1-му періоді служби, так і в 2-му мала місце велика кількість випадків, коли вони оцінювали свої відчуття як «значного» і «дуже значного» ступеню виразності 39 (66,1%) і 41 (74,6%). Значимим є те, що ці дані певним чином корелюють з відповідною частотою випадків переживань, а тому, як за нашої думки саме вони і індукують немотивовані тривожні настрої.

Особливий інтерес викликає аналіз чинників, які сприяють виникненню ностальгії та наскільки вони являються вагомими для опитуваних.

Так, із приведених для відповідей чинників тільки у окремих осіб вони не викликають тужливих спогадів, а зокрема щодо їх виникнення «без причини» в 2-му періоді служби, то таких взагалі не було. Також тільки окремі військовослужбовці поза залежності від строків служби відмітили, що «догани командирів» і «образи товаришів по службі» «дуже значно» сприяють

виникненню ностальгічних настроїв. «Незначний» вплив цих чинників відмітили в середньому половина військовослужбовців.

В свою чергу, «значний» за наявності «доган командирів» в 1-му періоді служби був відмічений у чверті випадків 17 (28,8%) зі зростанням до третини таких в 2-му 20 (36,4%). Щодо «значного» впливу «образ товаришів по службі», то вони сприяючими чинниками були у третини усіх військовослужбовців.

Насторожує те, що дезадаптація в колективі як «незначний» вплив на індукування тужливих спогадів в 1-му періоді служби мала місце у чверті опитаних 13 (22,0%), а у третини «значний» і «дуже значний» 20 (34,0%) і 18 (30,5%) відповідно, а в цілому останні складають більше половини опитаних 38 (64,5%). А в 2-му, за рахунок зменшення кількості осіб з «незначним» впливом 8 (14,5%) зросла кількість таких, передусім, з «дуже значним», досягнувши майже половини опитаних 25 (45,5%), що в загальній кількості зі «значним» 20 (36,4%) значно перевищує дві третини 45 (81,9%).

Тужливі спогади, які виникали «без причини» «рідко» відмічені у всіх військовослужбовців тільки в окремих випадках. А щодо їх виникнення «часто», то в 1-му періоді служби і в 2-му такі складали практично третину 23 (39,0%) і 18 (32,7%) відповідно, а «дуже часто» - в середньому половину 28 (47,5%) і 31 (56,4%) відповідно, що в загальній кількості обох контингентів значно перевищувало дві третини опитаних, а отже було домінуючим 51 (86,5%) і 49 (89,1%) відповідно.

В цілому за рівнями тужливості встановлено наступне. Так, серед військовослужбовців 1-го періоду служби низький і помірний її рівень складав відповідно по третині 22 (37,3%), а високий – чверть 15 (25,4%) випадків. Трохи менше третини виявлявся низький і помірний у військовослужбовців 2-го періоду 16 (29,1%) і 17 (30,9%) відповідно при більш значному високому 22 (40,0%), який, в порівнянні з 1-м періодом служби, виявив тенденцію до виразного зростання.

Проведене дослідження виявило значну питому вагу присутності ностальгії у військовослужбовців обох строків служби і, як в принципі і очікувалося, з її наростанням в 2-му періоді військової служби з «частим» і «дуже частим» виникненням цих тужливих спогадів з виразною тенденцією до зростання останніх в часі. Щодо впливу ностальгії на формування поганого настрою, то отримані кореляції з частотою її виникнення дають можливість виділити групи осіб з чітко окресленими характеристиками особливостей їх психоемоційної сфери, з огляду підвищеної її уразливості. Аналізуючи частоту переживань, які виникають внаслідок ностальгії, особливе занепокоєння викликає те, що практично у всіх військовослужбовців присутні «значні» і «дуже значні» відчуття, так званої немотивованої «внутрішньої тривоги», за чого наступає емоційне виснаження, астенизація, а відтак знижується

пізнавальна здатність, звужується коло уподобань, тощо. За перманентної присутності тривожних переживань можлива їх конвертація на внутрішні органи, а тому не усунутий і суб'єктивно нестерпний емоційний конфлікт переноситься на соматичну сферу, чим сприяє виникненню психосоматичних розладів, і навіть цілком певних соматичних захворювань.

Щодо чинників, які впливають на виникнення ностальгії, то отримані результати показали, що «догани від командирів» і «образи від товаришів по службі» не є визначальними. Пояснюємо це тим, що за перших має місце певне розуміння своєї провини, а за других – отримані образи швидко минають, бо отримані вони від рівних для себе в даному соціумі осіб. А значна кількість опитаних, у яких «відчуття непристосованості в колективі», яка корелює, в тому числі за ступенями виразності, з виникненням ностальгії «без причини», з урахуванням ще й чіткої тенденції до зростання таких в часі служби вказують, що дезадаптація в соціумі для даних осіб є визначальним чинником для спонукання до тужливих спогадів. В свою чергу, проведення аналізу з виділенням рівнів тужливості, дає змогу отримати загальну уяву щодо ностальгічних настроїв в конкретних колективах та їх динаміку в залежності від строків служби. Так, якщо в даному дослідженні були встановлені певні відповідності щодо низького і помірного рівнів присутності ностальгії поза залежності від строків служби, то насторожує факт значного зростання високого, щодо її присутності в 2-му періоді служби.

Висновок. Проведення тестувань за розробленим нами опитувальником, слід застосовувати як анонімно так і очно, серед військовослужбовців різних силових структур, враховуючи і тих, що несуть службу за контрактом, а особливо які задіяні в миротворчих місіях за кордоном в динаміці. Це дозволить певним чином визначитись з психоемоційним станом як обмеженого контингенту, так і окремої особи та вчасно провести відповідні психотерапевтичні заходи.

Література

1. Ворона А.А. Диагностика ценностно-мотивационных компонентов профессиональной направленности у молодых лиц для оценки риска развития психогений и выбора средств психокоррекции / А.А.Ворона, О.П.Жёлтый, Л.Д.Сыркин, В.М.Усов.// В сб.: IV Муждунар. конф. «Современные технологии восстановительной медицины (диагностика, оздоровление, реабилитация)». – Сочи, 2001- С. 22-26.

2. Ворона А.А. Диагностика ценностно-мотивационных компонентов как путь снижения уровня заболеваемости военнослужащих неврозами и психосоматическими заболеваниями // А.А.Ворона, Л.Д. Сыркин // Воен. – мед. журн. – 2002. – Т.323, №7. – С. 61-64.

3. Нутин В.Г. Пути повышения диагностики и экспертизы злоупотреблений наркотическими средствами / В.Г.Нутин, Л. Д.Сыркин, А.А. Фарух // Воен.- мед. журн. – 2004. – Т. 325, № 10. – С. 44-48.

4. Палатов С.Ю. Психические расстройства у призывников и солдат (клинико-эпидемическое исследование) / С.Ю. Палатов // Журн. Невропат. и псих. – 1999. - № 8. – С 16-20.

5. Пономаренко В.А., Разумов А.Н. Новые концепции охраны и восстановления здоровья здорового человека в трудовой деятельности. – М., 1997. – 149 с.

6. Пастушков А. В. Актуальные проблемы социально-психологической адаптации военнослужащих в Вооруженных Силах Российской Федерации // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2007. – № 33.- Т.12. – С. 378-381.

7. Мухаметжанов А.М. Особенности адаптации военнослужащих в процессе прохождения воинской службы / А.М.Мухаметжанов, Н.К.Смагулов, С.Б. Жаутикова и др. // Современные проблемы науки и образования. – 2012. - № 3.

УДК 616-009

АСТЕНО-НЕВРОТИЧНІ РОЗЛАДИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ

Савицький В.Л., Ярош Я.О.

Українська військово-медична академія

Астено-невротичний розлад відноситься до межових станів між нормою і патологією. Як на сьогодні, межові стани не вважаються самостійною нозологією, оскільки до них залучається ціла низка розладів, об'єднаних в один гурт за різними, нерідко протипоставними критеріями. В свою чергу, межові стани відносять до психічних порушень і, зокрема, до неврозоподібних розладів, які, як вважають окремі автори (1; 2; 3), серед військовослужбовців за призовом є найбільш поширеними. Останні виникають як наслідок високого рівня вимог, які потребує сучасна військова служба з інтенсивною діяльністю військовослужбовців впродовж доби, внаслідок чого вони не спроможні за достатнього ступеню відновитися та адаптуватися (4).

Поряд з цим слід враховувати і цілу низку інших чинників, які сприяють розвитку не тільки невротичних розладів, а й психосоматичної патології. Передусім, йдеться про низьку якість попереднього психічного здоров'я, а відтак високу ступінь уразливості психоемоційної сфери військовослужбовців внаслідок вимог, які потребує регламент несення військової повинності (4; 5).

В доступній літературі основна увага приділяється дослідженням психосоматичної патології, а щодо неврозоподібних і, зокрема, астено-невротичних розладів, то про них тільки згадують, без аналізу проявів останніх.